

Skal skove, have og floder have juridiske rettigheder?

Af Katarina Hovden

Den juridiske og politiske struktur bygger på et mekanisk, menneskecentreret verdensbillede, som ikke matcher de globale udfordringer, vi står overfor. En mere holistisk debat om naturens rettigheder er i fuld gang på verdensplan. Det kan blive et helt afgørende vendepunkt for kampen mod klimaforandringer.

”Gennem hele retshistorien har hver på hinanden følgende udvidelse af rettigheder til en hvilken som helst ny enhed hidtil været en smule utænklig”, skriver Christopher D. Stone i sin banebrydende artikel fra 1972, som har inspireret mange jurastuderende, inklusive denne forfatter. Efter at have placeret den historiske udvidelse af rettigheder til nye kategorier af personer (såsom ’kvinder’, ’udlændinge’, ’fanger’ og ’slaver’) i forbindelse med en voksende kreds af moralske anliggender, fortsætter han: ”Jeg foreslår helt alvorligt, at vi giver juridiske rettigheder til skove, verdenshave, floder og såkaldte

”naturlige objekter” i miljøet – ja, faktisk til det naturlige miljø som helhed”.

Og hvad gør forslaget utænkeligt? Som Stone så veltalende reflekterer, er det ”delvis fordi, at indtil den retsløse ting får sine rettigheder, kan vi ikke se den som andet end *en ting* til ”vores” brug – dem, der på det givne tidspunkt har rettigheder.”

Dertil vil jeg tilføje, bevægelsen for naturens rettigheders vigtighed ligger i dens ambition om ikke kun at konfrontere opfattelser af lov, men også verdensbilleder.

Det ikke længere så utænkkelige

I skrivende stund er denne konfrontation godt i gang. Naturens rettigheder er faktisk ikke længere utænkkelige – de er heller ikke blot tænkelige, men faktisk ganske gennemførlige, idet et voksende antal lande har anerkendt naturen som juridiske personer med rettigheder på linje med mennesker i deres retssystemer. Det første kendte eksempel stammer fra Tamaqua Borough

Katarina Hovden er ph.d.-stipendiat ved Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet. Hun er forsker ved Centre for European and Comparative Legal Studies med fokus på natur- og menneskerettigheder i et økologisk paradigme. Desuden er Katarina Hovden associeret med International Institute for Sustainable Development.

i delstaten Pennsylvania i USA, hvor en forordning fra 2006 anerkendte Tamaqua Boroughs ”naturlige samfund og økosystemer” som juridiske personer med rettigheder. Få år senere, i 2008, tiltrak Ecuador sig global opmærksomhed, da landet anerkendte ”naturens eller Pacha Mamas (Moder Jords) rettigheder” i dets forfatning. Bolivia fulgte efter med national lovgivning i 2010, hvor landet vedtog en Lov om Moder Jords Rettigheder.

Det er imidlertid indenfor de sidste fem år, at udviklingen virkelig har taget fart. I 2014 fik Te Urewera, tidligere en nationalpark i New Zealand, status som juridisk person. I 2016 anerkendte forfatningsdomstolen i Colombia Atrato-floden som et retssubjekt i en domsafgørelse omhandlende ulovlig minedrift. New Zealand tildelte floden Whanganui og bjerget Taranaki status som juridiske personer 2017. I Indien anerkendte højesteret i delstaten Uttarakhand på samme tidspunkt floderne Ganges og Yamuna, samt de gletsjere i Himalaya, hvorfra floderne Ganges og Yamuna udløber, såvel som tilstødende ”floder, vandløb, bække, søer, luft, enge, dale, jungler, skove, vådområder, græsarealer, kilder og vandfald” som juridiske personer med rettigheder på linje med mennesker. I 2018 udstedte Colombias højesteret en historisk afgørelse i en sag anlagt af 25 børn og unge, som gjorde indsigelse mod de colombianske myndigheder for deres utilstrækkelige handling i forhold til at beskytte mod skovrydning og virkningerne af klimaforandringer. Naturens rettighe-

der eller status som retlig enhed er også blevet anerkendt i Bangladesh, Belize, Brasilien, Mexico og Uganda, og der er fremsat forslag i mindst lige så mange lande som der er faktiske love.

Der findes i skrivende stund ingen love om naturens rettigheder i Europa.

Der findes i skrivende stund ingen love om naturens rettigheder i Europa.

Dette kan dog meget snart ændre sig, i betragtning af de mange forslag om rettigheder til na-

turen, der er blevet fremsat, både formelt og uformelt, i lande tværs over kontinentet – herunder Frankrig, Ungarn, Holland, Sverige, Polen og Storbritannien. I Storbritannien har byrådet i Frome foreslået en vedtægt for at få floden Fromes rettigheder anerkendt ved lov, og man afventer en afgørelse fra centraladministrationen. I 2017 var medlemmer af Europa-Parlamentet værter for en konference om naturens rettigheder, hvor man blandt andet drøftede et civilsamfundsforslag til et EU-direktiv om naturens rettigheder. Flere politiske partier i Europa har inkluderet naturens rettigheder i deres politiske programmer, herunder det danske parti Alternativet.

Strukturerne bygger på forældet forståelse

Jan van de Venis (en hollandsk advokat, der har foreslået anerkendelse af Vadehavets rettigheder), omtalte for nylig udviklingen indenfor naturens rettigheder som et ’Galileo-øjeblik’ inden for jura. Som én af de store tænkere knyttet til det mekaniske verdensbillede fra 1500- og 1600-tallet, mødte Galileo Galilei også kritik for at udfordre den

på det tidspunkt accepterede forståelse af virkeligheden og naturen. Det mekaniske verdensbillede, han var fortaler for, forstod den levende verden som en maskine. Det retfærdiggjorde menneskelig dominans over den ikke-menneskelige verden – som vi omtaler 'naturen', forstået som al natur foruden mennesket – ved at fremhæve menneskelige evner, herunder evnen til at ræsonnere, over alle andre kvaliteter, samt ved at benægte, at sådanne kvaliteter fandtes andre væsner end mennesket. Det var et verdensbillede, hvor kvantificering, objektivitet og fornuft stod i centrum. Kombineret med kristne tros-systemer understøttede dette verdensbillede det, som Cormac Cullinan har omtalt som "illusionen" af menneskelig adskillelse fra og overlegenhed over den ikke-menneskelige verden.

Fritjof Capra og Ugo Mattei illustrerer i *The Ecology of Law*, at mens naturvidenskaberne for længst har bevæget sig væk fra det mekaniske verdensbillede, der kendetegnede det 16. og 17. århundrede, har juraen ikke vendt ryggen til disse århundreder gamle antagelser. Tværtimod komplementerer det mekaniske verdensbillede en juridisk og politisk orden, der orienterer sig mod ekstraktivisme (kommerciel udvinning af store mængder af råmaterialer og naturressourcer, red.), forbrug, og ejerskab, og et økonomisk paradigme, hvor uendelig økonomisk vækst ikke er en fantasifuld drøm, men et rimeligt og prisværdigt samfundsmål.

Naturens rettigheders Galileo-øjeblik opstår, når vi begynder at overveje følgende: Om mennesker, snarere end at være tilskuere til, faktisk er

deltagere i et netværk af liv, dybt forbundne med og indbyrdes afhængige af resten af naturen og jordens levende systemer? Hvad, hvis det at gøre skade på naturen svarer til at gøre skade på mig selv? Og hvad, hvis alt levende i jordens økosystemer betyder noget i sig selv, som væsner med iboende værdighed, og ikke blot som genstande af instrumentel værdi for mennesker?

Selvom det er kommet sent til juraen, begyndte dette holistiske og økologiske verdensbillede allerede at udfordre det mekaniske verdensbillede indenfor naturvidenskaberne i det 18. og 19. århundrede. Dette nye paradigme, som fokuserede på netværk, systemtænkning og relationer, banede med tiden vej for nye felter såsom økologi og kvanteteori. For nylig er forestillinger om menneskelig exceptionisme begyndt at blive udfordret. Ikke kun fordi adskillige tænkere har opfordret til en udvidelse af moralske hensyn, men også fordi forskning om dyr, træer og andre væsner peger på, at intelligens, bevidsthed og en tendens til samarbejde og fællesskaber ikke er egenskaber, der er forbeholdt mennesker. En afspejling af disse idéer indenfor jura og etik er legemliggørelsen af bevægelsen for naturens rettigheder og den juridiske filosofi, der støtter dem.

Naturens rettigheder møder klimaforandringer

Historien om naturens rettigheder handler overvejende om lokale og nationale udviklinger. Det er dog ikke en historie, der udspiller sig uafhængigt af det internationale. Faktisk er udviklingerne inden for naturens rettigheder

blevet viklet ind i, og har fundet sted som reaktion på, bestræbelser på at begrænse den økologiske kri-

se på internationalt niveau. Faktisk var det den rungende fiasko ved COP 15-konferencen i 2009, der endda blev afholdt i København, som førte til, at Bolivia indkaldte til en Folkets Konference om Klimaforandringer og Rettigheder for Moder Jord i Cochabamba, Bolivia, i april 2010.

Mere end 35.000 mennesker deltog i konferencen i Cochabamba, som resulterede i proklamationen af Verdenserklæringen om Moder Jords Rettigheder. Selvom det er et dokument støttet af 'verdens folk', og derfor ikke har status som folkeret, er Erklæringen blevet præsenteret for FN's Generalforsamling og er genstand for vedvarende underskriftskampanjer, som kræver anerkendelse af naturens rettigheder på mellemstatsligt niveau. Selvom der endnu ikke er fremsat en sådan anerkendelse, har Erklæringen spillet en rolle i udformningen af rettigheder til naturen over hele kloden. Til eksempel godkendte Sametinget Erklæringen i 2018. Som et dokument, der konfronterer naturens rettigheder med klimaforandringer, giver det en indikation af de perspektiver, der kan opnås med en tilgang, der giver rettigheder til naturen.

Den første iagttagelse er, at naturens rettigheder, på grund af det tæt forbundne og indbyrdes afhængige verdensbillede, som de lægger op til, kræver, at klimaforandringer ses som ét af mange forbundne symptomer (et "fænomen" ifølge Erklæringen) på

Klimaforandringer minder os fortsat om, at naturen er ligeglad med nationalstaters territoriale grænser.

vores grundlæggende ikke-bæredygtige levemåder, inklusive produktions- og forbrugssystemer. En re-

duktionistisk tilgang, der fokuserer på klimaforandringer isoleret set og gør CO₂-niveauer i atmosfæren til den primære bekymring, tilsidesætter eller ignorerer den udbredte udryddelse af levende væsner og forringelsen eller ødelæggelsen af økosystemer, der forekommer sammen med stigende CO₂-niveauer i atmosfæren.

Fortællinger om klimaforandringer har haft succes med at formidle menneskers sårbarhed og minder os om, at vi for vores overlevelse og velvære er helt og fuldt afhængige af jordens systemer. Udover at anerkende gensidig afhængighed, kræver naturens rettigheder og dens filosofi en vis kvalitet i forholdet til naturen, der er baseret på gensidig respekt for alle levende væsner, som værdige medlemmer af Jord-samfundet, gensidighed og fællesskab. Erklæringen hentyder til dette ved taknemmeligt at erkende, at "Moder Jord er kilden til liv, næring og læring og giver alt, hvad vi har brug for, for at leve godt".

En svær balance af interesser

Dette bringer os til anerkendelsen af Moder Jords rettigheder i Erklæringen. Denne anerkendelse stræber efter at bringe naturen ind i den juridiske og politiske sfære som et subjekt, der har iboende moralsk værdi og værdighed, og med interesser, der fortjener beskyttelse af juraen. Med naturens rettigheder på bordet når vi til Galileo-øjeblik-

ket inden for jura, hvor udgangspunktet vendes på hovedet. I stedet for at starte fra det sted, at intet liv er beskyttet undtagen menneskeliv, tager vi udgangspunkt i, at alt liv er moralsk værdifuldt og beskyttet, mennesker såvel som andre væsner og naturen som sådan. Erklæringen fortsætter med at opregne naturens rettigheder, herunder retten til liv og til at eksistere, retten til at blive respekteret, retten til at regenerere og fortsætte vitale cyklusser fri for menneskelig forstyrrelse, retten til identitet, retten til vand, retten til ren luft, sundhed og frihed fra forurening, retten til fuld og hurtig genopretning, retten til et sted og til velvære.

Når naturens subjektivitet og interesser tages med i betragtningen, bliver spørgsmålet, hvordan man kan navigere og afbalancere konkurrerende rettigheder og interesser? Erklæringen adresserer dette ved at bemærke, at ”hver enkelt væsens rettigheder er begrænset af andre væsners rettigheder, og enhver konflikt mellem deres rettigheder skal løses på en måde, der oprettholder Moder Jords integritet, balance og sundhed”. At finde denne balance er imidlertid ingen let opgave. I forhold til klimaforandringer indebærer det at flytte balancen væk fra et udelukkende menneskeligt perspektiv til et, der medtager konsekvenserne af vores klimahandlinger for resten af den levende verden. Det indebærer at tage hensyn til naturens kodificerede rettigheder og interesser, når der træffes beslutninger om ambitionsniveauet for klimaforbrygelse samt passende reaktioner på klimaforandringer. Det betyder, at ikke alle måder at reducere CO₂-udled-

ning på eller alle former for tilpasning til klimaændringer bør være acceptable, især ikke hvis de medfører ødelæggelse af økosystemer eller udgør risici for andre væsners sundhed.

Naturens rettigheder påvirker os alle

Bevægelsen for naturens rettigheder har ambitioner, der rækker langt ud over at tilføje nye juridiske beskyttelser til de allerede eksisterende. Den stræber efter at fremme et alternativt verdensbillede, en anden måde både at forstå og værdsætte livet på jorden på og menneskehedens plads som deltager i det. Et verdensbillede, hvor mennesker arbejder sammen for at opnå en sund sameksistens i harmoni med naturen. Selv uden love om naturens rettigheder i Europa vil jeg mene, at bevægelsen er betydningsfuld for os alle. Klimaforandringer minder os fortsat om, at naturen er ligeglad med nationalstaters territoriale grænser. Juridisk anerkendelse af naturens rettigheder har fundet sted i områder, hvor oprindelige folk sætter deres liv på spil for at beskytte nogle af de mest biodiverse økosystemer i verden, herunder Amazonas, som vi kender som ”Jordens lunger”. Den kamp og den udvikling påvirker os alle.

Det er umuligt at sige, hvor og hvordan historien om naturens rettigheder vil udfolde sig. Der er mange ubesvarede spørgsmål, og implementering er stadig et problem. I den forbindelse er det imidlertid nyttigt at minde os selv om, at naturens rettigheder ikke kun udfordrer juraen, men også verdensbilleder, og ingen af delene kan forventes at ændre sig fra den ene dag til den anden.